

Ün Tramegl da filadé : scenas engiadinaisas

Autor(en): **Caderas, Albert**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **3 (1888)**

PDF erstellt am: **19.09.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-176462>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Ün Tramegl da filadè.

Scenas engiadinaisas

da

Alb. Caderas.

L'acziun ho lö a Zuoz.

Epoca 1850 circa.

Personagis:

Stasia, veglia Vadgna.

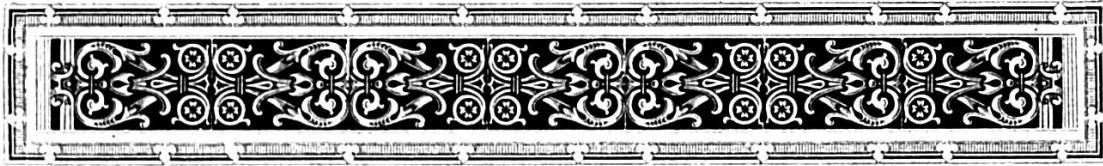
Fandrina,

Solamè,

Susanna,

Giteder.

} Veglias Giunfras.

I^a Scena.

Stüva d'abitaziun cun Ura, Spievel etc. — Solamè suletta tschanteda al filadè.

Solamè. Eau nun ineleg, ho da löng inò suno sain da not e Susanna nun vain!... (piglia tabac.)

II^a Scena.

Susanna entrand cun filadè e linterna.

Susanna. Buna saira Solamè!....

Solamè. Oh finelmaing!... Est co?....

Susanna. Mah!.... cun quaiet'ora terribla nun suos-chaiva quasi gnir. T'impaisa!... que boffa taunt ferm cha il vent m'ho bod cupicheda. E s'impisser cha essans bod a chalanda Marz!.... Mah! già uossa tuot eis müdô, neir las stagiuns nun sun pü regoleras sco als temps da nossa giuvantüna! (sospirand).

Solamè. E da che crajast cha que dependa?...

Susanna. Que ais facil da ineler!... Que dependa da quaiet bel *pilograf*....

Solamè. Telegraf, voust dir!...

Susanna. Bain telegraf!

Solamè. Crajast cha quel possa influir sün l'ora?

Susanna. Sgüramaing: prüma chi füss que co las stagiuns eiran regoleras; ün faiva buna raccolta da fain, bger graun, e tuot giava bain, uossa iminch' an pü poch fain e graun üngün. Que ais bun ineler! ils fils

d'fier chi sun trats da üna staungia all'otra raffraidan l'aier ed usche pü sovenz avains naiv, plövgias e perfin terratrembels....

Solamè. Schi!.. Schi! ma cun quaista invenziun po ün avair risposta da Paris in ün' ura.

Susanna. Poch m'importa da que: cau a Paris nun he ün-gün. Allora che serva que? Avaunt qualchi dis he volieu trametter a mieu neiv a Livorno ün töch charn crüja, e perche ch'el l'hegia pü bod sun ida al Bureaux, voliand la trametter per telegraf, schi haun rispost cha il telegraf nun piglia sü charn crüja perche ils utschels la magliessan per viedi. Que serva propri ün bel sternüd!

Solamè. Aih!... Aih!... mieu chalun! as voul propri müder l'ora....

Susanna. Metta sü ün flaster, ad ais a Bever l'Apoteker Baolin chi ho flasters chi faun fich bain....

Solamè. Pruvaro!

Susanna. Turnand a discuorer del telegraf. Vezast la sted nun avains pü randulinas. Sest perchè? ellas vegnan as tschentan sün il fil d'fier chod, as ardan las chamminas e croudand mortas.

Solamè. Qualchosa sto esser, da pü bod in suler eiran adüna divers gnieurs, uossa nun sun pü üngüns.

III^a Scena.

Fandrina intra cun filadè e linterna.

Fandrina. Buna saira la compagnia!

Solamè e Sus. Buna saira Fandrina!

Solamè. Crajavans propri cha tü nun gnissast pü! Che hest gieu?...

Fandrina. Ma melgdra chevra, seo cha savais, eira maleda, he fat tuot que ch'he savieu, ma tuotüna l'ais

crapeda, uossa nun am resta cu l'otra chi nun dò quasi üngün lat. Ma se bain da che que deriva. Ell'ais strieda!

Susanna e Sol. Possibel!

Fandrina. Sco cha savais, eau sun melparüna cun la veglia Barblun. Ün dì la chevra ais ida sün il chaunt porta della veglia he vis ch'ella ho dô üna sguersageda, e la saira la chevra ho do pü poch lat e imincha saira chal'la.

Susanna e Sol. Ma crajast propri ch'ella saja üna strìa?

Fandrina. Sgüramaing! Que co ho eir dit Maister Batrumia il Giteder. Suvenz l'inscuntr'al la not intuorn per vschinauncha, e cur ell'ais ad üna granda distanza vez' el sco duos glüschs, cur ell'ais daspera schi vez'al cha que ais our dels ögls da Barblun chi sorta la glüsch. Üna saira l'ho'l inscuntreda et ho dit. Buna saira! La veglia nun ho respost, ma el ho vis s'avrir la terra, zieva ün gran füm e odur da suorpel, zieva tuot ais svanieu.

Solamè e Sus. Dieu ans parchüra ma que co ais terribel!

Solamè. Eau craj cha Mr. Batrumia saja ün pattüfluns.

Fandrina. Na! Na! Que co ho eir quintò Göret il pester dels chavals, ch'el l'ho visa vi in Pradatsch al bal dellas strias. Stoffet eir el ho dit cha üna not ch'el gniva da Madulain, dallas 12 all 1. ais ella saglida our suot la punt da Quattarlains e sparida.

Solamè. Ma cun tuot que co ell'ais adüna sco üna murdida.

Fandrina. Na guèra! a dian ch'ella ho munaida sepolida in murütsch suot üna tina da squatta.

Susanna. Moh, strias e striuns sun adüna stos e saron saimper. Eau m'algorde cha Maister Simun quintaiva cha üna not ch'el eira sün mulin chi vagliava la vuolp, sün il clucher battet mezzanot, et ecco chi comparit la vuolp; tret el la sagiatteda e la vuolp crodet morta, ma tuot il mulin tremblet. — In que temp

vivaiva üna stria cha clamavan l' Anduoehel. Il di zieva savet ün ch' ella eira morta precisamaing a mezzanot. In seguit da que co Mr. Simun nun ho pü sus-chieu vaglier la vuolp, et ho gieu usche granda temma cha ün an zieva ais el mort.

IV^a Scena.

Stasia, cun filadè e linterna, e dettas.

- Stasia.* Buna saira!
- Tuotas.* Buna saira! Stasia.
- Solamè.* Tü hest in retard quista saira?
- Stasia.* He gieu chartas da mieu Batrumia....
- Fandrina.* Bunas novas?....
- Stasia.* Bunas.... Ma quel melpruvo mat scriva eir el con quistas pennas d' atschel e fo scorpiuns ch' eau stö stüdger per gnir landrour, uossa la giuventüna nun fo neir ils custabs seo da pü bod. He sfracho mieus öglers e stö druver da quels chi nun am vaun bain.
- Solamè.* E otramaing che scriva 'l?
- Stasia.* El scriva cha in Prümavaira gnarò 'l a chesa....
- Fandrina.* El gnarò a spuser?....
- Solamè.* Quaista damaun a bügl haun quinto ch' el saja spus cun Bulina da Nuot que ais üna muntra matta...
- Stasia.* Muntra!... Muntra!... Eau cunvegn, ma l' ho eir ella la la malatia d' hoz in di. Memma luxò!... Dapübod ün giaiva stidas cun sia brava roba da chesa, uossa sto que esser røba cumpreda nellas buttias, chi düra ünguotta e smarescha dalum, poi chapellins, mantels, stivelins, guaunts etc.
- Susanna.* Ma hoz in di eir cun ils mes-chels ais sa buna part, els vöglian fer seo ils Signuors, ir al Bigliard, baiver lur caffè nair e la saira a zunft e tuot que

co vo dalöntschi! ils vegls giaivan eir a zunft, ma as contentaivan cun ün pèr senins e ün crockant e ün pèr nuschs, uossa sto esser fracklas e grocks... Tuotüna da tieu hom nun poust t'almanter, as so cha iminchün ho sieus deffetts.

Stasia.

Schi! Schi! da mieu Chaspar nun poss m'almanter, qualchi vouta a'l plaschaiva bain il magöl, e allura eira'l üna bes-cha, ma eau al pigliaiva cun las bunas e que giaiva; tuotüna sch'el avess tandieu da pü a sieu manster da ferrer schi avessans trat inavaunt pü bain. Uossa poi as marider ais collio cun memma grandas spaisas. Cur he spuso mieu barmör schi, per se stess, fettans la nozza in chesa. Avettans ün bun gianter; tschoppa da giuotta, chapuns cun buna charn insaleda, arrost cun schwesckas, e zieva ün'exalenta tusa grassa, finelmaing gnit Marthi Singer e sottetans. Uossa las nozzas ün sto fer all'ustaria poi grands balls cun püs suneders et usche cuosts chi nun glivran.

Fandrina.

Tü hest bain radschun. Uossa neir il tramegls nun sun sco da pü bod. M'algorde cur'vaivans la Sela giò Dimvih, nella chesa uossa da Barcazet, quels bels tramegls da Mastralia e Pardunaunza; quels eiran balls, gnivan giò giuvens perfin da Segl. Ün sotaiva hoperlis, langaus, allemandas e walzers cha que eira ün milli gust, uossa nun saun gniancha soter, co sun mazurkas polckas etc., saglian sco dasparos sainza üngün tact.

Solamè.

Ma uossa ils tramegls nun üsan pü; que sto esser Entrée-bals e con ün luxo terribel. Da nos temp ün giaiva a tramegl cun sieu stieu aly, ün bindi rösa u blov intuorn la vitta e üna rösa sün chô, uossa sto esser imincha vouta ün stieu nouv cun crinolinas chi nun passan per ils üschs e stivelins cun soulas grossas sco palperi, et a mezzanot tschainas sco nozzas. Mah! eau nun se sco cha que vo a glivrer?

Stasia.

Seo cha que vo a glivrer?... Cha dvantains tuots chützs sco plugls!

Susanna. Ma que craj' eir eau. Que ais bun cha löng per me nun he da viver, uschigliö

Fandrina. Ma savais che chi ho dit hoz l'anda Neisa, cha ad ella ho quintô üna veglia tshiangra chi ais ida in chesa per vender coppins.

Stas., Sol. e Sus. Quinta? Quinta?

Fandrina. Nel mais Gün comparirò ün grand comet cun üna qua lungia! . . . lungia! . . . e que co ais il segn cha il muond bod glivra e il dì 31 December 1855 la balla del muond schluparò e tuot sarò glivrò, difatti üna vouta m'algorda d'avair let cha il muond nun po durer 2000 ans. Barba Plesch poi ho dit avoir let nella giazzetta cha ils Astronomes annunziun, cha in pöch temp il solagl s'ins-chürirò e a poch alla vouta as stüzzaro 'l.

Stasia. Ma Dieu ans parchüra, que co ais tuotüna terribel!

Susanna. Tatlè mias àmihes. Craj eir eau cha usche nun po ir inavaunt. Schi nun se neir pü che baiver e manger cha tuot ais falsifichò, dapübod ün bavaiva ün bun sennin vinars prüma d'ir in let, uossa nun 's po taunt ch'el spüzza da suorpel, a dian perfin cha que saja fat cun ardöffels, vinars gianzauna ais roba chi arda la böglia, vinars parmuoglias ais tuot spiert, il Vuclina la mited ais ova, la farina ho aint gips, il painch ho aint saiv; perfin la glüsch ais noscha, dapübod ün havaiva sias glüschs da saiv cun sieus pavagls, uossa sto que esser lampas ad Öli. Che 'vainsa guadagnò? da gnir orvas 20 ans prüma; nus havains circa 60 ans et avaunt pochs ans legiaivans sainza öglers, uossa la gliעד cur haun 40 ans haun dazipô la vzüda.

Tuotas. Schi! . . . Schi! . . . In que co hest bain radschun . . .

Stasia. Cu vo que cun tias chevras Fandrina?

Fandrina. La buna ais crapeda e l'otra ais bod sütta.

Stasia. Eau savaiva cha que glivrava usche, zieva cha tü m'havaist dit cha üna eira steda avaunt porta da

Barblun. Udi che cha quella noscha veglia ho fat a me. Ün di ais ella gnida in chesa et ho dumando cha l' impraista duos övs, l' he resposta ch' eau nun he, sco cha nun havaiva, ell' allur' ais ida our stüva sbattand l' üsch et ho dò ün grand sbrüg Belzebù! Pü tard sun ida giò stalla et he chattò mias duos gillinas crapedas. Eau as di' cha cun quella veglia ün sto s'inchürer da gnir melparüna. Ell' ais la pü noscha stria chi saja. Imincha samda d' not vo' la a soter cun otras strïas e striuns vi in Pradatsch. Göret il pester dels chavalls m' ho quinto cha üna not l' ho 'l inscuntreda giò Dorta ch' ella giaiva a chavagl d' üna seua, cur l' ho vis ho' la do ün sagl sur sieu chò et ais partida sco üna frizza vi in Pradatsch.

Solamè.

Piglia tabac e dò
allas otras.

Dapübod staiv' la giò Dimvih in üna chesa chi ais uossa sbodeda. Bain! Maister Batrumìa il Guiteder m' ho dit cha in quella chesa ün udiva adüna romur e aunch' uossa, la not ün vezza adüna hommens alvs ir intuorn.

Susanna.

Mieu Barba Padruot üna not, prüma cha la chesa füss sbodeda, ais ieu insembel cun oters giuvens e haun allò vagliò; sün il tun da mezzanot haun els udieu ün grand selingiöz da chadagnas, s' ho aviert l' üsch stüva cun ün terribel fracass, haun vis in suler ün fö sco ün incendi ed ais comparida Barblun a chavagl d' ün buoch nair. Els sun stos usche spaventos e sun fügïeus. Nuotet chi havaiva ün po d' curaschi ho trat üna pistoleda ma la balla ais erodeda zeiva giò sieus peis.

Fandrina.

Bger da que co saron parevlas, ma tuotüna qualchosa d' misterius exista. Her ais gnieu a platz sü tar me il Sar Mastrel Conradin; in quel momaint ais passeda Barblun e eau he dit, ch' el guarda la melprueda stria! El Mastrel m' ho respost que sun be invenziuns e produets d' ignoranza. He 60 anns nun he mè cret ünguotta da striögn sun ieu intuorn da tuotas uras la not e nun he mè vis sich. A nun passarò 20 anns cha üngün crajaró

pü a telas filindornas. Savais perche cha vus crajais chi detta strïas e striuns? Perche vossas nonas e mammas, in lur tramegls da filadè nun discorivan cu da que co, ils infaunts udivan quistas parevlas creschivan cun telas superstiziuns, e scha vzaivan poi qualchosa cha nun arrivaivan ad incler schi eira que dalum striögn Cumanze in voss tramegls a nun tshantseher pü da quistas tuctarias: invece ligiè ün qualchei bel cudasch instructiv e la superstiziun sparirò e la genaraziun chi vain riarò da las parevlas da strïas, striuns, romurs, spierts etc. Bunas scoulas e l' instrucziun s-chatschan la s-chürdüna! Sch'avaunt duos seculs ün havess discoricu da vias d' fier e telegraf etc. l' inventur füss sto ars seo striun, perfin quella simpla apariziun ch' ün clama fö fatuo (Irrlicht) ch' ün vezza in tshertas nots da sted nels sumteris e in lös palüdaints, crajavane cha que füss spierts chi gessan intuorn, cur cha que nun ais cu product da sostanzas grassas in fermentaziun. — Eau nun he suos-chieu contradir il Sar Mastrel. Ma che vulais nun sun persuasa.

Solamè. Ma las quantas ais? (guardand l'ura) Bun. Bun! ho dô las desch

Güteder (dadour). Eau vegn intuorn la guardgia fand; la buna not as giavüschand; ho dô las desch! . . . ho dô las desch!

Fand., Sus., Stas. (impizzand lur linternas). Buna not Solamè, dorma bain! . . .

Solamè. Buna not! eir a vussas (declamma vers ils Spettatuors).

Sch' „Ûn Tramegl da filadè“
S'ho plaschieu? Schilafè!
Tuot il lod vo be a nus
Chi giuetans fich famus,
Otramaing pür s'impissè
Cha l'Autur ais ün *Türè!*

(Crouda la tenda.)

